

Livia Ciupercă

Alexandru Lascarov-Moldovanu
Dialoguri ziditoare de suflet

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2018

Alexandru Lascarov-Moldovanu

Succinte date biografice

Locul și data nașterii: Tecuci, 4/5 aprilie 1885;

Tatăl: Alexandru Lascaroff, născut în 1854, a studiat la Liceul de băieți „Gh. R. Codreanu”, Bârlad; a fost funcționar la Regia Monopolului de Tutun, apoi, administrator financiar la Banca „Prevederea” din Tecuci;

Mama: Zoe Ionescu (1860-1917), fiica marchitanului Anghel Ionescu din Bârlad; învățătoare și directoare a Școlii de Fete din Tecuci;

Frații și surorile: George (1884-1917) – ofițer de cavalerie; Alexandru – scriitor; Margareta Zoe (1886-?); Vintilă (1888-1917) – ofițer de cavalerie; Maria (1889-1975); Aurica (1895-?);

Bunicul patern: Gheorghe Lascaroff, refugiat din Macedonia, la începutul secolului al XIX-lea, s-a stabilit la Cărpăcești – Tutova. Se va căsători cu Maria, fiica unui boiernaș din Iași, și vor avea cinci copii. Moartea lor, prematură, determină o rudă apropiată, Lascăr Moldovanu, să crească pe cei cinci copii. Mezinul familiei Lascaroff, Alexandru, va deveni tatăl viitorului scriitor;

Studii: Școala Primară de băieți, nr. 1 din Tecuci (1896-1898); Liceul „Gh. Roșca Codreanu” din Bârlad și Liceul Internat din Iași (1899-1902); Facultatea de Drept din București (1902-1906);

Funcții administrative: judecător de plasă la Babadag, în Dobrogea (1909-1911); administrator de plasă în județul Covurlui; avocat și jurisconsult, la Tulcea, Focșani și București;

Alte funcții: inspector general și director la Fundația Culturală „Principele Carol”/„Mihai I”; inspector la Direcția Educației Poporului; protagonistul emisiunii „De vorbă cu sătenii”, la Radio București; publicist; senator – din partea Partidului Renașterea Națională; „iorghist” (1931-1932);

1911: Se căsătorește cu Maria Boiu din Pechea (Covurlui). Soții Lascarov-Moldovanu vor avea cinci copii: Ionel (1912-1929), Zoe (1914-1915), Teodor (1913-1989?, Caracal), Ileana (1919-1993?, Lausanne), Mihai (1920-?, Caracal);

1913: Mobilizat pe frontul din Dobrogea;

A debutat, aproape concomitent, cu texte de popularizare a maselor și de sorginte juridică, cu descrieri de pe front și cu un portret-medalion dedicat artistului Petre Liciu;

A publicat romane, nuvele, povestiri, fabule, memorialistică de război, studii cu temă creștină, manuale școlare;

A scris o singură piesă de teatru, cu temă creștină: *Iubire!*, care se află în manuscris la B.S.S.;

Apreciat traducător din franceză, engleză, germană, rusă;

Romanele: *Mamina* (1934), *Întoarcerea lui Andrei Pătrașcu* (1936), *Tătunu* (1937), *Fiul risipitor* (în manuscris la B.S.S.) – reprezintă un elogiu al familiei creștine;

Începând din 1944 – și până la sfârșitul vieții, scriitorul Al. Lascarov-Moldovanu a avut interdicție de publicare, deși a continuat să scrie foarte mult. Manuscrisele sale, dactilografiate, vor fi dăruite prietenilor săi. Majoritatea lucrărilor de certă valoare literar-duhovnicească se află în patrimoniul Bibliotecii Sfântului Sinod. Alte manuscrise și scriori se află la Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Metropolitană București, M.N.L.R., B.C.U. Iași, Palatul

Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București (Memorialul-Muzeu *Monseniorul Vladimir Ghika*), Arhiva Societății Române de Radiodifuziune și în alte arhive din țară. Sunt pierdute volumele: *Trufia* și *Valea plângerii*.

În deceniile IV, V și VI ale secolului XX, mireanul Lascarov-Moldovanu s-a dovedit un vrednic misionar, activând în sânul Asociației Misionare Ortodoxe „Patriarhul Miron”. Din amvonul Bisericii „Sfânta Ecaterina” din București, în fiecare duminică după-amiaza, rostite de sfinții părinți (viitorul Episcop Iosif Gafton, Pr. George Teodorescu etc.) sau mireni, se auzeau alese cuvinte de învățătură. Adevărate „cuminecături” duhovnicești obișnuia să rostească, aici, și Al. Lascarov-Moldovanu.

Locul și data morții: București, 17/19 aprilie 1971, înmormântat la Cimitirul „Bellu Militar”, parcela 55-36.

Precuvântare

Acest volum îmbrățișează ca într-un buchet, texte inedite, transcrise integral sau fragmentar, în marea lor majoritate, din dorința de a realiza un binecuvântat arc peste timp. Emoționant acest excurs prin Arhiva Societății Române de Radiodifuziune, cu ochiul implantat înspre Arhiva Bibliotecii Sfântului Sinod sau cea a Muzeului Național al Literaturii Române, care compun segmentul Ineditului (neapărat, înscris, cu majusculă), revărsare întru îmbrățișare și cu scrierile ce compun opera sa edită.

În lungile convorbiri telefonice cu distinsa doamnă avocat Alexandrina Athanasiu, nepoată de soră a scriitorului – a se reține, nepoată de gradul I, singura supraviețuitoare din ramura directă a familiei Lascaroff –, am reușit să completez (în linii generale) un schelet genealogic Lascaroff, ajungând amândouă, la o tristă și îndurerată concluzie: multe ființe din juru-i au fost îmbrățișate de generozitatea omului Alexandru Lascarov-Moldovanu, dar tot pe-atâtea s-au dovedit „trestii clătinate de vânt” sau, și mai rău, „paseri” de pradă care, prin neglijența față de unele manuscrise ale scriitorului, i-au înfipt ace de spini amintirii sale pământene, așa, îndrăznind a prelua o formulare din confesiunea *Plante și animale în Noul Testament* (text inedit, reprodus integral), de la Radio România, 21 octombrie 1932.

Așa cum, posibil, ați remarcat și din monografia ce i-a fost dedicată (Alexandru Lascarov-Moldovanu, *Încorsetările unei vieți*, Iași, Editura Doxologia, 2013), Alexandru Lascarov-Moldovanu a fost un scriitor prolific care s-a bucurat de sincere aprecieri din partea contemporanilor săi,

deloc uitat astăzi, având în vedere că periodic se reeditează scrieri cunoscute din perioada interbelică. Mai mult chiar, decizie îmbucurătoare, în ultimii ani, din comoara ineditelor sale, apreciem publicarea romanelor: *Buga* (MNLR, 2003), *Undeva, într-o sihăstrie...* (Editura Doxologia, 2014) și *Despre Smerenie* (Editura Doxologia, 2015). Și iată, acum, în paginile acestui volum, avem bucuria să dezvăluim alte inedite – textele conferințelor prezentate de scriitor la Radio România, în perioada 1932-1944.

Radioul Românesc

Lui Eugène Aisberg (1905-1980), jurnalist francez de origine ucraineană îi datorăm două lucrări de referință, prin care ni se explică traiectul colectiv al nașterii radioului și, ulterior, a televiziunii¹. Imaginându-și un dialog între două personaje: Curiosus și Ignotus, în postura de profesor și învățăcel, autorul oferă cititorului său evoluția descoperirilor care au revoluționat omenirea. Prin experimente diverse, la care au conlucrat (prin inspirații în lanț) savanți din diferite colțuri ale lumii: fizicianul englez Michael Faraday (1791-1871), fizicianul scoțian James Clerk Maxwell (1831-1879), fizicianul german Heinrich Hertz (1857-1894), fizicianul francez Édouard Branly (1844-1940), fizicianul rus Alexandr Popov (1859-1906), inginerul și fizicianul italian Guglielmo Marconi (1874-1937), s-au pus bazele unei noi științe – *Electronica*. Prin descoperirile fiecăruia dintre ei, se va scrie *Istoria tehnicii electronice*. Așadar, „La începutul anilor douăzeci din secolul al XX-lea! Din acel moment, în mai multe țări ale lumii, s-a lansat Radiodifuziunea. În Franța, ea a debutat în 1921, iar în România – în 1928...”².

Prin crearea Radiodifuziunii române, pentru cunoașterea și popularizarea României, Fundația Regală „Carol al II-lea”, creată încă din 1920, și-a formulat patru direcții

¹ Eugène Aisberg – *J'ai compris la T.S.F.* (1928) și *La Radio? Mais n'est très simple!* Société des éditions radio (Paris, 1949).

² Eugène Aisberg – *La Radio? Mais n'est très simple!* Société des éditions radio, în traducere românească (Ed. Tehnică, București, 1974, p. 15 – 18).

de acțiune: „direcțiunea de studii și statistică pentru îndrumarea cercetării satului...”, „direcțiunea Căminelor Culturale...”; „direcțiunea publicațiilor (revista «Albina», revista «Căminul Cultural», editura «Cartea Satului» și alte publicații, plus biblioteca Fundației)” și „direcția administrativă”. În cadrul Căminelor Culturale se urmărea: „Cultura Sănătății” („igiena socială a satului”, „organizarea de instituțiuni sanitare: organizarea dispensarului, baia populară”), „Cultura Muncii” („medicina veterinară”, „munca femeii în gospodărie”), „Cultura Minții” („Librăria Căminului”, „Teatrul sătesc”, „Cultura muzicală la sate”, „Șezători și serbări”, „Școli țărănești”, „Muzeul Căminului”), „Cultura sufletului”. Toate aceste deziderate se vor împlini și prin emisiunile Radio, un rol important avându-l și Alexandru Lascarov-Moldovanu, prin al său dialog săptămânal cu ascultătorii săi în emisiunea „De vorbă cu sătenii”, sau „Radio pentru săteni”, în perioada 1932-1944.

În prolifica-i viață, juristul Lascarov-Moldovanu a militat pentru instituirea de școli țărănești (pentru care a gândit și manuale școlare adecvate), cămine culturale (care reprezentau, în viziunea lui D. Gusti, adevărate „locașuri de înfrățire”, „școală a tineretului ieșit din școala primară și a gospodarilor, și gospodinelor de toate vârstele”), concursuri și premii pentru elevi și studenți, inaugurarea de expoziții „ale echipelor regale” (începând din 16 noiembrie 1934), instituirea primului congres al Căminelor Culturale (7 iunie 1935). Există mărturii din care rezultă că Regele Carol al II-lea oferea diplome celor mai harnici țărani, precum și tuturor celor implicați în acțiuni dedicate lumii satului românesc. Și foarte important, toate prelecțiunile juristului Lascarov-Moldovanu erau adecvate auditoriului – în fața căruia se afla.

Și pentru că românul – printre multe altele – are și darul versificării, un frumos și binemeritat elogiu Radio-ului

românesc, indispensabilă invenție pentru început de secol XX, îl reprezintă și sonetul compus de Radu D. Rosetti:

„Fantastică mașină minunată!
Din zări adânci, pe nevăzute unde,
Mă uit uimit, prin ziduri, cum pătrunde
Parc' ar fi' n basme, vocea depărtată.

Parisul, Viena, Roma – Ori și unde
Dorește fantezia răsfățată –
Le chemi pe rând. Un semn; atât. Și'ndată
Răspund cu glasuri calde sau profunde.

Dar e târziu. Un ultim cântec dulce,
Și oamenii, trudiți, merg să se culce.
Acum se'nalță'n juru-mi alte șoapte...

Sunt toate numai lacrimi și suspine...
Ca un concert lugubru-ascult în noapte
Durerea lumii'ntregi vibrând în mine”³.

³ Radu D. Rosetti – *Radio*, rev. „Societatea de mâine”, Cluj, Anul III, nr. 51-52/1926, p.801).

La hotarul cel ziditor de suflete

Prea bine se știe, scrisul este o artă. O zestre nativă, de „esență spirituală”, decretează Alexandru Lascarov-Moldovanu și avem a-l crede. În Parlamentul României, la Bară, la întâlnirile cetățenești, ca profesor la școlile sătești sau într-o vatră de gospodar, la Radio sau în incinta vreunui lăcaș de cult, Alexandru Lascarov-Moldovanu a dovedit că-și iubește neamul, credința și țara. Mereu entuziasmat ori de câte ori se afla în fața auditoriului său. „Nu suntem noi vrednici să mulțumim lui Dumnezeu cât de frumos a împodobit El acest loc de pe pământ cu atâtea bogății cât și cu o fire frumoasă în omul care-l locuiește”, rostea cunoscutul și iubitul scriitor român, cu seninătatea și calmul său nedesmințit, la 4 decembrie 1931.

Deși nu a fost tocmai un răsfățat al sortii, Alexandru Lascarov (Lascaroff, după geneza sa macedoneană) – și Moldovanu (după tatăl care l-a crescut) a urmat, poate fără să știe, un precept rostit în timpuri de legendă, de un mare gânditor, Epictet, care glăsuia așa: „La toate greutățile vieții tale, caută în tine puterea cu care să le poți ține piept. La ispita frumuseții, tu ai înfrânarea; la greutatea muncii, curajul; la vorba rea, răbdarea. Și când ai ajuns la această deprindere, nimic nu mai poate rezista în calea ta”⁴.

De aceea, credem, nici nu e nevoie de vreun chestionar, pentru a afla care sunt motivațiile unui creator de artă,

⁴ Epictetus – *Manualul și Fragmente* (București, Ed. Saeculum Vizual, 2002, p. 26).

în general, ale lui Alexandru Lascarov-Moldovanu, în mod particular. În viziunea sa, scrisul luminează sau nu, însă adevărata mărturisire (și câtă dreptate are!) o dau cititorii. Diferite tipuri de „anchete”, organizate de publicațiile vremurilor, s-au dovedit interesante, dacă întrebările au fost de interes general și, bineînțeles, constructive. Spre exemplu, în „Ilustrația săptămânală”⁵ recunoaștem derularea unei „Anchete în cercurile artistice”, la care va răspunde și Alexandru Lascarov-Moldovanu. La prima întrebare („Credeți util artei dumneavoastră cunoașterea și apropierea celorlalte arte?”), răspunsul îndrăgितului scriitor pare atotcuprinzător: „Literatura e numai unul din aspectele artei, care este sau ar trebui să fie o vastă sinteză de viață social-națională. Așa fiind, se înțelege că arta unui neam va fi cu atât mai însemnătoare și mai «utilă» (ca să întrebunțez expresia din întrebare), cu cât deosebitele aspecte ale ei, vor fi raporturi de simpatie, iar nu de indiferență. Numai așa se întrecește arta unui neam, aducând după sine integrarea sufletului național. Mai mult, arta fiind sinteză de viață, se înțelege că ea își va căpăta cel de pe urmă sens, pompându-și puterile și din marea cultură umană. Deci: contact strâns și continuu al literaturii cu celelalte aspecte ale artei și o permanentă năzuință de umanizare și superiorizare pe cale culturii”.

La cea de a doua întrebare („Care credeți că sunt în arta dvs. elementele caracteristice sufletului românesc?”), răspunsul degajă spontaneitate: „E foarte greu să poți discerne din opera ta proprie, caracteristicile ei sufletești, de vreme ce eu cred că opera cea bună și sănătoasă este cea sinceră, deci cea quasi-inconștientă. Opera literară trebuie

⁵ „Ilustrația săptămânală” (Anul II, nr. 13, sâmbătă, 9 februarie 1924, p. 3).

să fie o elaborare sufletească nedeliberată. E un prisos care se revarsă. Scriitorul canalizează apoi acest șuvoi și-i dă o formă. Într-altfel, își artificializează opera, și deci îi răpește orice sens. De aceea, am zis că e greu să-ți controlezi – în acest înțeles – opera proprie. Totuși să încerc a discerne, ca un cetitor obiectiv. Cred din primul volum (*Zile de campanie*, 1915) se desfac următoarele «caracteristici ale sufletului românesc»: pornire spre poezie – ușor melancolică, glumă bună și nesilită, luare peste picior (fără răutate) și mai ales fatalism – nu însă un fatalism filosofic, întunecat, ci unul oriental, senin... Din volumul al doilea (*Povestirile lui Spulber*, 1920): neîncredere, bunătate, ironie necăutată și veselă, nevoie de tradiție și simpatie statornică pentru ea, legătură continuă și duioasă cu pământul strămoșesc, iubire (cu unele forme fizice) și iar fatalism... Din volumul al treilea (*Hotare și singurătăți...*, 1923): milă, iubire, pornire spre rău, frântă spre limanuri de bine, cu o chinuitoare năzuință spre înseninare prin mărturisirea conștiinței, – și iar fatalism... În acest ultim volum tot sbuciumul se dă în viața mult hulitei – dar adânc eroiceii – familii românești. Cetitorii însă vor fi cei care vor controla aceste păreri, – și Critica, dacă ar exista...”.

La cea de a treia întrebare („Care sunt artiștii români contemporani pe care-i apreciați cel mai mult?”), răspunsul nu putea fi decât unul al decenței: „La această întrebare nu pot răspunde; și de ce:

a) Cred că e foarte greu pentru un literat de a aprecia obiectiv pe un alt literat, și nu din rea intenție, ci din obliterare spirituală;

b) Nu cred că poate interesa mult pe cineva părerile pe care le au literații, unii asupra altora;

c) Piramidele nu pot fi apreciate decât în perspectiva spațiului, – tot așa operele literaților în perspectiva timpului. Să lăsăm deci anii să hotărască, iar nu noi...”.

Iată, întrebări și răspunsuri care au darul de a-i cunoaște mai bine pe scriitorii. Asemenea, și inițiativa celor două publicații bucureștene, „Reporter” și „Facla”, care, în 1938, au demarat un asalt asupra scriitorilor, din dorința de a-i apropia și mai mult de cititori. La întrebarea capitală: „De ce scrieți?” s-au formulat răspunsuri, majoritatea succinte, care de care mai interesante. Au fost răspunsuri de suflet, sau doar de complezență. Câteva exemple, pot fi chiar edificatoare, extrase din publicația „Facla” (numerele din 28 aprilie și până la 1 decembrie 1935, inclusiv): „ca să-mi strig revoltele și îngrijorările...” (G.M. Zamfirescu), „pentru că sensibilitatea îmi e ciuruită de întrebări grave și nepermise” (Gherasim Luca), „pentru a elimina din suflet reziduuri impure” (Octav Șuluțiu), „ca să mă descopăr mereu nou și inedit” (Camil Baltazar), „din groaza de a nu rămâne singur” (C. Micu), „pentru a-mi cheltui un plus de energie” (V.I. Popa) etc. Și dintre toate răspunsurile, cele care se detașează sunt răspunsurile lui Arșavir Acterian („scriu... din miracol prin miracol, nemiraculos”) și Radu Gyr („scriu... pentru frântura de curcubeu pe care-o port arzând, în inimă”).

În ceea ce-l privește pe Al. Lascarov-Moldovanu, derularea chestionarului se prezintă astfel:

Pentru ce scrieți?

„Ca și cum m-ați întreba: «Pentru ce respiri?». Scrisul meu este, după părerea mea, respirația sufletului”.

Pentru cine scrieți?

„Scrisul fiind de esență spirituală, se înțelege că el se duce, peste voia oricui, spre sufletele cetitorilor. Scriu, așa-dar, pentru aceste suflete. Altfel, n-aș mai putea tipări manuscrisele”.

Credeți în ceea ce scrieți?

„Cred, precum cred în cinstea sufletului meu. N-aș putea scrie un rând măcar, dacă mai întâi n-aș crede în

ceea ce vreau să scriu. Rog să-mi fie iertată această mărturisire, pe care n-aș fi făcut-o dacă nu eram întrebat”⁶.

Incitantă și întrebarea: Artistul poate să face politică sau trebuie să rămână în «turnul său de fildeș»?

Firește, Lascarov-Moldovanu nu se deghizează și răspunde:

„Artistul este sau ar trebui să fie un «preot» al artei sale și, după cum preotul propriu-zis este al tuturor credincioșilor, tot așa și artistul.../ Făcând politică (adică militantism politic obișnuit), artistul își va devia, într-o mare măsură, drumul artei, aducând în realizările ei elemente eterogene – și așa nu va mai putea aspira a fi al tuturor.../ Dar nici expresia «rămânere în turnul său de fildeș» nu-i proprie, căci artistul, cu toate că n-ar trebui să se amestece în vălmășagul politic, stricător de suflete, totuși el rămâne o însemnată pârghie de ridicare sau de coborâre a acestor suflete, arta fiind, esențial și de fapt, socială. În care scop, artistul trebuie să trăiască «în lume»./ Așa că aș zice: artistul să facă «politica» artei sale, creând în lume și pentru lume, dar să nu-și deformeze arta, lăsând să pătrundă în ea, prin politică, tocmai aceste elemente deformatoare”⁷.

Toate aceste răspunsuri ale sale dovedesc plăcerea scrisului și implicarea în viața țării, pentru „a se face obștei folositoriu”, cum spunea la timpul lui înaintașul său, Gh. Asachi. Și n-avem cu nimic a spori prin cuvinte deșarte meritele sale, după 46 de ani de la moartea sa, atâta timp cât avem mărturiile scrierilor sale tipărite, conferințele păstrate în Arhiva Scrisă a Societății Române de Radiodifuziune, plus articolele și textele spulberate prin presa timpului.

*

⁶ „Reporter”, 11 aprilie 1934, p. 6.

⁷ „Rampa”, 25 decembrie 1937, p. 7-8.

Și totuși, în presa vremii avem posibilitatea să urmărim anchete cu o mare diversitate de teme și motive de certă actualitate. De exemplu, în 1935, preotul greco-catolic și canonic, Ioan Georgescu (1889-1968), deopotrivă, profesor universitar, cu doctoratul obținut la Viena (1913), autor al multor studii de specialitate și monografii, dar și colaborator la diferite periodice ale vremii, și-a propus un chestionar, pe o temă extrem de interesantă, sub genericul „Bisericile românești”, pentru care formulează doar patru întrebări: (1) „Găsiți oportună... o încercare de unire a celor două Biserici românești (Ortodoxă și Unită/greco-catolică)?”; (2) „În ce sens cugetați că e bine să se facă această unire...?”; (3) „Care credeți că ar fi consecințele culturale, morale, religioase ale noului act?”; (4) „Care sunt după părerea dvs. piedicile esențiale ale înfăptuirii acestei unități...?”.

La invitația sa au răspuns doar 40 de persoane marcante ale vremii (Vasile Băncilă, Em. Bucuța, N. Crainic, V. Eftimiu, S. Mehedinți, I. Petrovici, Valeriu Pop, Sextil Pușcariu, Ion Marin Sadoveanu, August Scriban, Pamfil Șeicaru, Oct. Tăslăuanu, I. E. Torouțiu etc.), nu câte și-ar fi dorit, dar vorba părintelui: „mai bine câțiva trandafiri alesi, decât un câmp de măcieși...”⁸.

Printre cei patruzeci, descoperim și numele lui Lascarov-Moldovanu, un ardent simpatizant al toleranței creștine. Iată răspunsurile sale:

„Mult stimat și cucernice părinte,

La întrebările scrisorii cu care m'ați cinstit și pe mine, îndrăznesc să vă răspund următoarele:

1. Nu cred să existe un suflet cu adevărat credincios întru Bunul și dragul nostru Mântuitor, care să nu găsească

⁸ Ioan Georgescu – *Bisericile românești*, Oradea, Tipografia românească, 1935, p. 11).

nu numai oportună, ci și imperios necesară, încercarea de unire a celor două Biserici surori;

2. Nu sunt teolog – și, deci, nu eu pot să arăt în ce sens trebuie făcută această unire. Căpeteniile celor două Biserici surori, dacă și ele doresc (ceea ce nu mă îndoiesc) unirea, vor găsi desigur, sub egida Duhului Sfânt, modalitățile unirii. Eu, ca simplu și nevrednic laic, mă rog în fiecare zi pentru unirea bisericilor;

3. Consecințele? Fără îndoială mari, fiindcă nu vreau să spun imense. Pe toate terenurile. Una din pricinile esențiale pentru care Biserica Creștină nu culege azi mai multe roade, cuvenite după rolul pe care Ea îl joacă în obștea românească, este și ne-unirea, ca să nu zic desbinarea celor două Biserici surori;

4. Piedicile unirii? Păcatele oamenilor... și puțintica, dacă nu imensa politică lumească și eclesiastică.

Mijloacele? Dragostea lui Iisus Mântuitorul, rugăciuni pentru unire și întinderi de brațe iubitoare de la frați la frați. De pildă: ce s'ar împotrivi ca noi să mergem din când în când la Blaj, și Blajul să vină din când în când la noi? S'ar crea «atmosfera» prielnică de împăciuire, pe care apoi se vor clădi cele viitoare.

Oricum, cel mai mare și eficace mijloc: Iubirea Mântuitorului – și rugăciuni puternice către Dumnezeu, să po-goare El în suflet duhul unirii.

Fără de aceasta, toate sunt zădarnice.

Cu o caldă salutare în Domnul" [semnătură olograf].

*

Figurile proeminente ale criticii literare însă nu s-au dovedit foarte entuziasmuate de personalitatea scriitorului Lascarov-Moldovanu. Și avem motive în a accepta, doar până la un punct, judecata lor critică. În ceea ce-l privește pe Eugen Lovinescu, un promotor al modernismului în literatură, e firesc să nu se emoționeze într-atât, în fața textelor

care promovează moralitatea creștină în artă. La 1927, deși scriitorul era în plină fază creatoare, iată ce scria marele critic: „Literatura d-lui Al. Lascarov-Moldovanu este o literatură sămănătoristă întârziată, ce purcede din Sadoveanu, fără marile însușiri, cu răgazuri și lungimi de om, care are înaintea sa eternitatea, cu sfătoșenie moldoveană, lipsită de nerv și concentrare, cu poezie exterioară a naturii, cu sentimentalism..., cu o atmosferă de patriarhalitate...” (*Scrieri*, V). O notație de jurnal, fugară, plictisită și indiferentă despre o persoană asupra căruia nu merită să zăbovești. Și foarte comod să pronunți: „sămănătorist” și – „Sadoveanu”. Expeditiv. Ca să nu se spună că nu l-a reținut ca „scriitor” și pe Al. Lascarov-Moldovanu. Oricum, de omis nu putea să-l omită, dar fără a-l și citi în profunzime, până la acea dată (1927).

Vor fi voci care vor șopti – „e nedrept” –, dar înțelegem că la acea dată, pe Lovinescu îl entuziasmau doar cenacliștii săi de la „Sburătorul”. Și în niciun caz preocupările unui om – trup și suflet – de luminarea satelor românești; de acel care avea un respect religios față de obștea străbună, precum și dorința acerbă de a implanta în conștiința mulțimii iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele.

Mult mai explicit pare a fi criticul Petru I. Teodorescu. La 1937, opera lui Al. Lascarov-Moldovanu, deja conturată, nu se mai putea nici compara și nici așeza în umbra prozei lui Sadoveanu: „În contrast izbitor cu Damian Stănoiu, și pe linia de creație a lui Gala Galaction, a lui Ion Agârbiceanu și a lui Victor Papilian, adâncind-o dintr-o nevoie sufletească interioară și imprimându-i (...) mai mult și mai intens caracterul religios-creștin, este scriitorul Lascarov-Moldovanu”⁹.

Cât de actuală este viziunea acestui uitat critic literar interbelic!

⁹ În revista „Țara Bârsei” (Anul IX, nr. 2/martie-aprilie 1937, p. 160-166).

„Ne-am depărtat prea mult de fondul ancestral al spiritualității noastre creștine și ne-am complăcut în imitarea, așa zice, în mimetizarea formelor de gândire și de simțire ale altor popoare...”¹⁰. În acest context, și indiferența lui Lovinescu. „Am uitat sau am disprețuit fondul nostru propriu – parte integrantă din etnicitatea noastră – de gândire și simțire creștină!...”¹¹.

În planul creației artistice, pentru Al. Lascarov-Moldovanu importantă era familia, păstrătoare a filonului genetic ancestral. Și multe dintre prozele sale elogiază familia tipic românească. Cu obiectivitate învăluită în mantia sensibilității creștine, pr. prof. dr. Teodor Bodogae¹² conchide: Și „cine poate uita căldura dragostei familiale din «*Mamina*» și «*Tătunu*»?¹³ Sau cine nu s'a simțit răpit duhovnicește de frumoasele trăiri din «*Întoarcerea lui Andrei Pătrașcu*», sau citind frumoasele tălmăciri din «*Viețile Sfinților*»?...”¹⁴.

Mai gravă este atitudinea lui G. Călinescu, cel care, la 1940, avea deja în fața ochilor o operă. Și totuși, marele critic nu dorește să aprofundeze printr-o judecată pertinentă și opera acestui scriitor. Așa că, în a sa monumentală *Istorie...*, îl expediază pe scriitor la capitolul „Alte orientări”, în rândul creatorilor de literatură „dialectală” („care încearcă să ridice la interesul artistic limbajul satelor...”), numindu-l „idilic patriarhal” sau „propagandist creștin...” (posibil,

¹⁰ Petru I. Teodorescu, în revista „Țara Bârsei” (Anul IX, nr. 2/martie-aprilie 1937, p. 160-166).

¹¹ *Ibidem*.

¹² Pr. prof. dr. Teodor Bodogae (1911-1994), promotor al învățământului teologic sibian, istoric și traducător patristic. Fost coleg de bancă, la facultatea de Teologie din Sibiu, timp de patru ani, cu Părintele Arsenie Boca. Revista „Țara Bârsei” (iulie-decembrie 1938, p. 529-530).

¹³ Alexandru Lascarov-Moldovanu – *Mamina* (București, Editura Cugestarea, 1934), *Tătunu* (1937), *Întoarcerea lui Andrei Pătrașcu* (1936).

¹⁴ Revista „Țara Bârsei” (iulie-decembrie 1938, p. 529-530).

gândind la antonimul „propagandist socialist” care era la modă și-l preocupa...). Așa că notația subiectivistă este mai mult sau mai puțin explicabilă, în conjunctura politică în care marele critic s-a lăsat manipulat. Și totuși, ar fi meritat să se fi apropiat de proza lui Al. Lascarov-Moldovanu. Dar de unde să știe G. Călinescu ce comoară de manuscrise circula – în formă dactilografiată – printre cititorii – prieteni – și care astăzi alcătuiesc zestrea Bibliotecii Sfântului Sinod?!

În fond, încercăm să înțelegem rezervele lui G. Călinescu, dar nu putem accepta și indiferența (ca să nu spunem, răutatea) vreunui critic de secol al XXI-lea, care își permite, fără a cunoaște *integral* opera unui scriitor, etichetându-l drept „inexistent” la nivelul istoriei literaturii române. Și pentru a lămuri formularea, oferim *Anexa I*.

În fond, prozatorul român nu a pretins vreodată (și nici urmașii săi) nevoia a fi ridicat în slăvi, ci judecat așa cum se reflectă, real, opera sa nefiind deloc definitivă¹⁵. Unui intelectual integru, precum Alexandru Lascarov-Moldovanu, un moralist de o distincție princiară, laudele deșarte i-ar fi repugnat totalmente, prea bine știind că „aclamațiile din partea celor mulți sunt doar guri care plescăie-n gol”¹⁶, așa, ca să preluăm o străveche voroavă ce ne parvine tocmai de la împăratul roman Marcus Aurelius, filosof stoic, deopotrivă.

Și totuși, cu fiecare apariție editorială (din perioada interbelică), cronicile sunt laudative. Iar dacă s-ar considera o oarece doză de subiectivitate în aceste texte, cum se explică editarea și reeditarea aceleiași cărți în mii de exemplare?

¹⁵ Pentru acei care doresc, cu adevărat să se convingă ce operă interesantă domnește (acesta e cuvântul potrivit) în Arhiva Bibliotecii Sfântului Sinod, în mod *sigur*, ar judeca altfel *opera* lui Alexandru Lascarov-Moldovanu.

¹⁶ Marcus Aurelius – *Gânduri către sine însuși*. Cartea a VI-a. Ed. Humanitas, 2013, p. 179.

Cum se explică faptul că unele lucrări au fost premiate sau doar nominalizate la Premiile Academiei Române? Iată, cititorii, deopotrivă, cumpărătorii cărților sale (de atunci) și referatele susținute în fața juriului Academiei Române nu mint. Iar toate acestea nu au contat în analiza critică a lui Eugen Lovinescu și a lui G. Călinescu?! Să nu fi consultat *Analele Academiei Române*, analizele critice întocmite la 1916 de către juriul Premiului „Năsturel”, care a acordat un premiu scriitorului Lascarov-Moldovanu, pentru volumul *Zile de campanie. Iunie-August 1913* (București, 1915)?¹⁷

Dar nu avem a ne mira, și Eugen Lovinescu, și G. Călinescu, au fost într-o oarecare măsură subiectivi (scăpări omenești, inerente, chiar și unor spirite îndrăznețe), dacă ne gândim la nume reprezentative ale istoriei literaturii române. De aceea, nu merită lamentații postume.

Mai mult, în Ședința din 31 mai 1943, Academia Română a acordat scriitorului Lascarov-Moldovanu, Premiul

¹⁷ Reproducem câteva fraze din vastul referat întocmit de Dr. C.I. Istrati (1850-1918), președinte al Academiei Române în perioada 1913-1916: „Lucrarea de față, «Zile de campanie», este a doua scriere de valoare prezentată Academiei, în totul comparabilă celei ce ne-a fost trimeasă anul trecut. În ea aflăm aceeași inimă caldă și generoasă, aceeași judecată senină și observațiune cinstită și perseverență a faptelor, interesându-se nu numai de acțiunea militară, dar mai mult de psihologia soldatului român, plecat cu atâta entuziasm cald și hotărât la sacrificiu. Cele 270 de pagini ale cărții se cetesc ușor și cu mare folos, captând neconținut...”. Așa cum este și firesc, raportorul are și obiecții: „numai o singură observațiune mai generală și anume: autorul întrebuițează cam deseori expresiuni cam puțin cunoscute, ceea ce nu e bine pentru o lucrare cu caracter de literatură modernă”. Și totuși imediat adaugă: „E o fericire că după 50 de ani, am ajuns, desrobindu-ne de toate provincialismele, să creăm grație catedrei, tribunei și baroului, care au cernut cu încetul toate expresiunile cu caracter local, pentru a utiliza pe cele mai indicate, să creăm... o românească mai curată,... gramaticală și comună țării întregi, astfel încât presa și literatura română să fie acum aproape aceeași peste tot...” (Ședința din 25 mai/7 iunie 1916. *Analelele Academiei Române*. Tomul 38. 1915-1916, p. 313-323).

„George Vâlsan”, pentru volumul *Scrisori de războiu din anul vitejiei românești 1941*¹⁸. Dacă selectăm din revistele vremii, aprecierile sunt unanime¹⁹.

La 1936, Stelian N. Cucu se simte entuziasmat de proza lui Alexandru Lascarov-Moldovanu, căreia îi recunoaște „frumusețe artistică”, „sănătate sufletească”, „purtare de concepție”. După o introducere amplă și atotcuprinzătoare, prin care criticul dezvoltă principiile estetice însușite la școala critică a lui Mihail Dragomirescu (1868-1942), Stelian Cucu descoperă în opera lui Lascarov-Moldovanu întoarcerea la rădăcini, rostind entuziast: „Avem bucuria unui dar la care demult am jinduit. Avem sentimentul unei regăsiri cu noi înșine, cu ceea ce trebuie să fie permanent uman,

¹⁸ Analele Academiei Române. Desbaterile. Tomul LXIII. 1942-1943.

¹⁹ „Merită să fie urmărit cu atenție în tot ceea ce scrie”, notează entuziasmat Traian German, directorul editor al revistei de folclor „Cumpăna satelor”, în numărul din februarie 1926; C.D. Fort, în revista „Arhivele Olteniei” (anul VII, nr. sept.-dec. 1928), referindu-se la volumul *Di Președinte...: „observator minunat al slăbiciunilor acestei biete firi omeneste, înzestrat cu o viziune și atitudine de poet satiric, lipsit de amărăciune sau accente de revoltă...”; Ovidiu Drâmba apreciază „scrisul moralizator al bunului Lascarov-Moldovanu...” (Revista Fundațiilor Regale, nr. 1/ianuarie 1943); Stelian Cucu: L-M „poet al vieții alese și al tainicei solidarități cu pământul românesc”; Octavian Moșescu: „În proza lui L-M se oglindește viața satelor cu tradițiile, superstițiile și băjenăriile care se țineau lanț...” (*Oaspeți de altădată. Vitralii II*); Petru I. Teodorescu: „Trecut prin proba de foc a războiului cel mare – Molochul atâtor milioane de vieți omeneste – scriitorul Lascarov-Moldovanu, care văzuse în jurul lui atâta durere și atâtea suferinți, a simțit producându-se în adâncul ființei sale sufletești o schimbare totală și o primenire spirituală, din care avea să deslușească, pentru sine și pentru semenii săi, un nou ideal de viață: un ideal moral și religios...”. „Toate preocupările, toate simțămintele și toată râvna sa sufletească – dl Lascarov-Moldovanu, pe lângă îndeletnicirile sale literare, este și conferențiar și un neobosit predicator – se ordonează pe linia de gândire a spiritualității creștine...” (revista „Țara Bârsei”, Anul IX, nr. 2/martie-aprilie 1937, p. 160-166).*

dar și specific național în creația românească”²⁰. Fin analist, Stelian Cucu surprinde particularitățile prozei lascaroviene, recunoscându-i „intuiția puternică a marilor dureri”, măiestria de a se „ridica deasupra vieții reale, pentru a o privi simbolic și a-i descoperi tragediile”, descoperind firave similitudini cu pesimistul Ibsen (gândind la viziunea îndoliată a vieții, căreia scriitorul moldovean îi opune credința vie, atotbiruitoare), iar prin epica „satirică și humoristică”, apropiindu-l de I.L. Caragiale, I.Al. Brătescu-Voinești sau Ioan A. Bassarabescu. Stelian Cucu consideră eronată afirmația unor critici conform căreia Al. Lascarov-Moldovanu este „tributar” lui Sadoveanu. Și în susținerea afirmației că opera lui Lascarov-Moldovanu este „originală”, va oferi multe argumente privind „stilul” celor doi scriitori (cărora li s-ar putea recunoaște „cel mult” o „înru-dire” „temperamentală”, fiind amândoi moldoveni)²¹.

²⁰ Stelian N. Cucu – *Al. Lascarov-Moldovanu, poet al vieții alese și al tainicei solidarității cu pământul românesc*.

²¹ Stilul lui Sadoveanu „este exuberant...”; Stilul lui Lascarov-Moldovanu „este mai calm, mai reținut și el purtător de senzații, însă de o culoare mai potolită, cu un relief mai atenuat”. Sadoveanu „e un temperament mai robust, impresiile lumii se exteriorizează... direct, prin senzații”; Lascarov-Moldovanu „a abordat cel mult un trecut patriarhal și a ajuns... la o problematică românească de actualitate...” Sadoveanu „are preferință pentru natura sălbatecă, pentru decoruri robinsoniene și pentru psihologii puternice, dar sumare”; Lascarov-Moldovanu „zugrăvește o natură mai apropiată de om, domolită, moșii arate, drumuri de țară, satul, gospodăria... și sufletele mai preocupate de ele însele, mai aplecate spre analiza lor proprie”. La M. Sadoveanu, „eroul e copleșit de atotputernicia naturii”; la Al. Lascarov-Moldovanu „omul și natura sunt forțe egale și cele mai adesea într-un echilibru armonic și roditor”. Concluzia studiului *Al. Lascarov-Moldovanu, poet al vieții alese și al tainicei solidarității cu pământul românesc* este următoarea: „De aceea socotim opera d-lui Al. Lascarov-Moldovanu cu totul originală”.